

Geliş Tarihi: 18.05.2020 Kabul Tarihi: 28.10.2020 Entry Date: 18.05.2020 Accepted: 28.10.2020

SEVİM, S.S. ve Saygı MELİKE (2020), “Geçmişten Günümüze Seramik Oyuncağın Gelişim Süreci ve Değişimi”, Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, S.5, s.262-280.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SERAMİK OYUNCAĞIN GELİŞİM SÜRECİ VE DEĞİŞİMİ

The Development and Change Process of Ceramic Toys from Past to Present

Prof. S. Sibel SEVİM*

Melike SAYGI**

Özet

M.Ö. 8000'den günümüze dek yeryüzünün belleğini içinde barındıran seramik, insanın günlük yaşantısında ihtiyaca yönelik olan yiyecek, içecek ve saklama kapları, süs eşyaları, inançları doğrultusunda kutsal kabul edilen semboller, figürinler gibi birçok objenin yapımında kullanılmıştır. Bu üretimlerin yanı sıra hem çocukların eğlence aracı olarak hem de yetişkin yaşamını öğrenmelerini sağlayan seramik oyuncaklar olarak da üretilmiştir. Tarihin erken devirlerinden itibaren çocuklar için, doğada bulunan ve şekillendirilmesi kolay olan çamur ile küçük bebekler, çingiraklar, topaçlar, tekerlekli oyuncaklar, düdüklü gibi pişmiş topraktan oyuncakların yapıldığı bilinmektedir.

Sanayileşmenin getirdiği değişim ve gelişim ile 21. yüzyılın teknolojisi toplum yaşantısını oldukça etkilemiştir. Bu etkinin sonucu olarak birçok alanda olduğu gibi oyun biçimlerinde ve niteliklerinde de değişiklikler gözlemlenmiş, dolayısıyla oyuncakların anlamında, malzemesinde ve formunda değişimlerin yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Yapılandırılmış ve kurgulanmış bilgisayar oyunlarının, sanal oyuncakların, daha az maliyetli ve seri üretimi olan malzemelerin tercih edilmesi seramik oyuncaklarının az üretilmesine sebep olmuştur. Ancak üretilmiş olan seramik oyuncakların da turistik amaçlı eşyasına ve koleksiyon nesnesine dönüştüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra seramik oyuncakların kırılabilirliği nedeniyle çocuklarda tehlikeli durumlar oluşturabilmesinden dolayı söz konusu üretimlerin de yaygın olarak tercih edilmeme sebebi olabilmektedir. Çağın gereksinimleri ile seramik oyuncaktan ziyade seramik çamuru ile oynanmasının çocukların gelişimine ve yaratıcılığına katkıları olacağı düşünülmektedir.

Bu makalede; İlk Çağlarda eğlence, oyalama ve eğitim amaçlı kullanılan seramik oyun nesnelere ve oyuncakları araştırılarak tarihsel süreç içinde gelişimi ve değişimi, günümüzdeki yeri incelenmiştir. Günümüz seramik sanatına

* Prof. Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü. ORCID ID: 0000-0001-7378-027X, sssevim@anadolu.edu.tr

** Sanatta Yeterlik Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Seramik Bölümü. ORCID ID: 0000-0003-3916-0098, saygimelike@gmail.com

esin kaynağı olmuş seramik oyun objelerinin ve oyuncaklarının seramik sanatçılarının üretimlerinde de yer bulmuş olan örneklerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Oyun, Seramik, Seramik Oyuncak, Seramik Sanatçısı.

Abstract

From 8000 B.C. until today, ceramic has been used in the production of many objects such as food, beverage and storage containers, ornaments, symbols and figurines that are accepted as sacred in line with the beliefs. In addition to these productions, ceramic is also used to produce means of entertainment for children such as ceramic toys that enable them to learn about adult life. From the early ages of history, it is known that the clay which is found in nature and easy to shape is used by children for making terracotta toys such as small dolls, rattles, spinning tops, wheeled toys and whistles.

With the change and development brought by industrialization, the technology of the 21st century has considerably influenced the life of society. As a result of this effect, changes have been observed in the forms and qualities of play as in many other fields and changes in the meaning, material and form of toys have become inevitable. The preference of structured and fictional computer games, virtual toys, and less costly and mass-produced materials caused less production of ceramic toys. However, it is seen that the produced ceramic toys have also turned into touristic souvenirs and collection objects. In addition, because of the fragility of ceramic toys, they may cause dangerous situations to children, which may be the reason why these productions are not widely preferred. With the requirements of the age, it is thought that playing with ceramic clay rather than ceramic toy will contribute to the development and creativity of children.

In this article; Ceramic game objects and toys, which were used for entertainment, distraction and education in ancient times, were investigated. Furthermore, its development and change in the historical process and the current place were examined. Examples of ceramic game objects and toys which have inspired contemporary ceramic art and have also been included in the productions of ceramic artists are mentioned.

Keywords: Game, Ceramic, Ceramic Toy, Ceramic Artist.

Giriş

Tarih öncesi çağlardan günümüze ulaşan oyuncaklar insanın var olmasıyla oyun oynamaya başladığını ve oyun nesnesi ürettiğini göstermektedir (Onur, 2010: 21). Bebeklikten başlayıp yaşadıkça devam eden oyun oynama, ilk önce insanın kendisiyle oynaması ve oyuncak olarak parmaklarını kullanmasıyla başlar ve sonra çevresindekileri de bu alana dâhil ederek devam eder. Çocuğun kendini ifade etmesini ve sosyalleşmesini sağlayan en ideal ortam olan oyun, hayal ile gerçek arasında kurulan bir köprüdür ve çocuğu iç dünyasına götüren faaliyet olarak tanımlanmaktadır (Ormanlıoğlu, 2013: 17-18). Oyunun aracı olarak tasarlanan oyuncaklar; özellikle küçük boyutlarda insan ve hayvan figürlerinin yanı sıra çeşitli nesnelere oluşmaktadır (Heljekka, 2008: 21).

Tarih öncesi çağlardan günümüze kadar ulaşmış seramik oyun nesnesi ve oyuncaklar bulunmaktadır. İlerleyen teknoloji ile oyun içindeki nesnelere birtakım değişikliklerin ve gelişmelerin meydana gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu durum ve söz konusu malzemenin

kırılganlığı nedeniyle seramik oyuncakların üretimi günümüzde yok denecek kadar azdır. Çocuklar için vazgeçilmez olan oyun nesnelерinin ve oyuncakların doğal malzemelerden üretilmiş olması, geçmişin hafızasına sahip olan seramik malzeme ile çalışmalar yapılması ve üç boyutlu düşünmeyi sağlaması onların, geçmişle bağlantı kurmasını sağlayacaktır.

Makale kapsamında tarih öncesi çağlarda eğitim ve eğlence aracı olan seramik oyun nesnelерinin ve oyuncakların tarihsel süreç içindeki değişimi, endüstrinin etkisi ve günümüzde geldiği noktaya kadar üretilme amaçları incelenmiş ve örnekler ile açıklanmıştır. Ayrıca, seramik oyun nesnelерine ve oyuncaklarına günümüz seramik sanatçılarının üretimlerinde de rastlamak mümkündür. Yeni arayışlar içinde olan sanatçı kendi özgürlük alanını oyun ve oyuncak kavramlarından yola çıkarak bulmaya çalışmaktadır.

1.Tarihsel Süreç İçinde Seramik Oyuncak

Doğa her zaman çocuklar için en büyük oyun alanı ve doğada bulunan her nesne oyun aracı olarak değerlendirilmektedir. Tarih öncesi çağlarda da doğada bulunan taş, hayvan kemikleri, pişmiş toprak, fildişi, ahşap, kurutulmuş meyve gibi doğal malzemeler çocukların eğlence araçları (Onur, 2010: 57) olarak oyuncak statüsünde yer aldığı görülmüştür. O dönemden günümüze gelen seramik oyuncakların varlığı arkeolojik kazılarda ulaşılan resimli vazolardan, mezar stellerinden ve objelerden elde edilmektedir. Birçok kültürde değişik biçim ve formlarla karşılaşılan seramik oyuncaklar içinde buldukları kültüre ait verileri gelecek nesillere aktarmayı sağlayan belge niteliğinde olduğu söylenebilir.

Tarihin erken devirlerinde yaşayan aile, çevresinde olan malzemelerle ve olanakları doğrultusunda çocuk için oyuncak üretmektedir. Çağının tanığı olan oyuncak ait olduğu dönemin toplumsal, kültürel ve ekonomik durumlarını yansıtmaktadır. İlkel dönemde inanç doğrultusunda oluşturulan kutsal nesnelер ile oyuncaklar arasında da bir bağ olduğu düşünülmektedir. Seguin'e göre, Antik Çağ'da oyuncak, sadece eğlence amacıyla değil nazarlık, muska olarak da kullanılmakta, hatta oyuncakları Tanrı'ya adanarak sevap olarak görülmekteydi. Antik Roma ve Yunan'da çocuklar ergenlik çağına ulaştığında oyuncaklarını Zeus'a ya da Jüpiter'e adayarak yetişkin yaşamına adım atmış sayılıyorlardı (Onur, 2010:54). Anadolu'daki kazılarda bulunup müzelere konulan Antik oyuncaklarla Bekir Onur'un (2010: 32) yaptığı sınıflandırma şöyledir:

- 1- Bebeklik çağı oyuncakları: Çingirak, oturak, bebek, kukla
- 2- Minyatür ev eşyası: Masa, kap kacak, testi

- 3- Oyuncak Hayvanlar: Kuş, tavuk, horoz, ayı, domuz, aslan, boğa, at, öküz
- 4- Ulaşım araçları: Araba, teker
- 5- Oyun nesneleri: Aşık, zar, topaç

Eski Mısır'da, M.Ö. 4000 yıllarında papirüsten, pişmiş kilden bebekler, hayvan derisinden yapılmış toplar, tahtadan yapılmış eklemli çene biçiminde küçük timsahlar, ağaçtan yontulmuş ip ile hareketi sağlayan kaplan biçimli oyuncaklar bulunmuştur. İlk oyuncak bebeğin de M.Ö. 2000'lerde Mısır'da ortaya çıktığı bilinmektedir (Onur, 2010: 57). Mezopotamya, Mısır, Yunan, Roma ve Uzak Doğu uygarlıklarında karşılaşılan antik oyuncakların çoğunun üretilme amacının çocukları eğlendirmek olduğu görülmektedir. Bu durum tüm uygarlıklarda çocukluk imgesinin değişmediğini göstermektedir.

Çocuğu oyalamanın yanı sıra kötülükleri uzaklaştırdığı düşüncesiyle sallandığında ses çıkaran çingiraklar, kemik, pişmiş toprak, deri, ahşap gibi malzemelerden yapılmaktaydı. Çingiraklar domuz, horoz, köpek, ayı kaplumbağa şeklinde çocukların ilgisini çekecek biçimlerde şekillendirildiği görülmektedir (Selvi-Bener, 2016: 143), (Görsel 1). Bunlar arasında en ilginç olanı iki işlevli olan MÖ 375-325 yılları arasında Eski Yunan'da kullanılan pişmiş topraktan yapılmış çingirak biberonlardır. Süt ile dolu olduğunda ses çıkarmayan, süt bitince annesinin boş biberonu sallamasını bekleyen bebeğin, boş biberonun içindeki topçuklardan gelen eğlenceli seslere koşullanması ile biberon çingırağa dönüşmektedir. Bu durum Antik dönemde çocuk psikolojisine önem verildiğini göstermektedir (Selvi-Bener, 2016: 146).

Görsel 1: Domuz Şeklinde Çingirak.

Helenistik Dönem, MÖ 3-1. yy, Metropolitan Sanat Müzesi.

Topaçlar, çevresine ip sarılan bu ipi birden çekerek döndürülen veya bir kamçı yardımı ya da sadece el ile hızla çevrilen, sivri bir ucu bulunan ve bu ucun yere gelecek şekilde döndürülmesi ile

oyanan oyuncaklardır. Ahşap, pişmiş toprak, cam, bronz ve kurşun gibi çeşitli malzemelerden yapılan topaçlar, kız ve erkek çocukların hatta yetişkinlerin oyuncakları arasında yer almaktadır (Selvi-Bener, 2016: 147-148).

Görsel 2: Kilden yapılmış topaç, MÖ 5. yy, Antik Yunan Dönemine ait,
Atina Milli Arkeoloji Müzesi.

Çember, çocukların bir sopa yardımı ya da elleriyle iterek çevirdikleri, dönerek uzaklaşan çemberi koşarak takip ettikleri, içi boş daire ya da tekerlek biçimindeki oyuncaktır. Çevirmenin deneyim ve beceri gerektirdiği çemberi, çok küçük yaştaki çocukların oynaması pek mümkün değildi. Antik Yunan ve Roma'da çember ile ilgili bilgilere vazo resimlerinden ve kabartmalardan ulaşılmaktadır (Selvi-Bener, 2016:152-156).

Yoyo, eşit büyüklükte iki adet diskin ortalarından tutturulan çubuk ile bu çubuğa ip sarılarak disklerin bulunduğu kısmın yere doğru atılması ve ipin geri sarılarak ele yaklaşması ile oynanan bir oyuncaktır (Görsel 3). Pişmiş toprak, ahşap, bronz örnekleri bulunmaktadır (Selvi-Bener, 2016: 156-157).

Görsel 3: Yoyo Oynayan Bir Erkek Çocuk, M.Ö.440, Antik Yunan Klasik Dönem Berlin Antik Koleksiyonu, Almanya.

Düdükler, içine üflenerek sıkışan havanın titreşmesi ile farklı tonlarda yüksek ses çıkaran aletlerdir. El ile rahatlıkla kavranabilecek ve tutulabilecek büyüklükteolan düdüklerin çeşitli hayvan formları

şeklinde biçimlendirildikleri görülmektedir (Görsel 4). Ses çıkardıkları için çocukların ilgisini cezbetmiş olabileceği düşünülmektedir (Hakan, 2012:76-77).

Görsel 4: Koç Biçimli Düdük, Sadberk Hanım Müzesi.

Bilinen en eski Yunan bebekleri Geometrik Dönem’de tarihlenen Boeotia’da bulunmuş olan bebektir. Kollar gövdeye yapışık, uzun boyunlu, kısa kolları ve bacakları ipe gövdeye bağlanan hareket ettirilebilen çan şeklinde forma sahiptir. El ve çamur tornası ile şekillendirilmiş, çan gövde geometrik motiflerle bezenmiştir (Görsel 5). Genellikle hayvan motifleri kullanılmıştır. Yunan bebeklerinin Mısır bebeklerinden farklı olarak pişmiş topraktan yapıldığı ve eklemli beden parçalarına sahip olduğu görülmektedir (Görsel 6), (Yaraş ve Yaraş 2010: 65).

Görsel 5: Bebek, Louvre Müzesi MÖ 700, Louvre Müzesi, Fransa.

Görsel 6: Hareketli Bebek, Pişmiş Toprak, MÖ 500, Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi, Yunanistan.

Seramik oyuncak bebeklerin yanı sıra oyunun bir parçası olarak kullanılan minyatür seramik eşyalar da üretilmiştir. En çok rastlanan seramik oyun nesnelere; mutfak eşyaları olarak çeşitli kap-kacaklar, sandalye, dolap, tabure gibi ev içinde kullanılan mobilyalardır. Antik Dönemde de erkek çocukların günümüzde olduğu gibi oyuncak askerlerle oynadığı bilinmektedir (Görsel 7).

Görsel 7: Süvari figürleri, Louvre Müzesi, MÖ 7.yy, Fransa.

Oyuncak arabalar özellikle erkek çocuklar için ilgi çekici oyuncaklar arasında yer alırken hareket ettirilebilmesi, taşıma özelliğinin olması bu arabaların en sevilen oyuncaklar arasında yer almasını sağlamıştır (Görsel 8).

Görsel 8: At Arabası, Pişmiş Toprak, M.Ö. 3000-2500, Pakistan Indus.

Antik dönemden sonra yaşam daha çok çalışma ve savaşa üzerine kurulu olmuştur. Bu yüzden Orta Çağ'da çocuklar ya babalarının mesleğini devam ettirme ya da ev ekonomisine katkıda bulunacak şekilde bir işte çalışmak durumunda kalmışlardır. Çalışmaktan arta kalan zamanlarında da eski oyuncakları ile ya da kendi ürettikleri oyuncaklarla oynamışlardır (Görsel 9).

Görsel 9: Tüp şeklinde bebekler, Pişmiş Toprak, 14.yy
Nürnberg Müzesi, Almanya.

18. yüzyıla kadar İngilizler, çocukları yetişkinlerin kopyası olarak görmekteydiler. Eğitimciler sayesinde bu anlayış değişerek çocuğun çocuk olduğu ve oyun oynarken eğlenmenin yanı sıra

öğrenmenin de mümkün olabileceği bilinci benimsenmiştir. Çocukluk anlayışının değişmesi, oyuncak ticaretinin de gelişmesine ve büyümesine yol açmıştır. Bu dönemde üretilen bebek evleri, çocuk oyuncuğu olarak doruk noktasına ulaşmış, ayrıca eğitsel oyuncak olarak da yerini almıştır. Kız çocuklarına mutfak takımlarını düzenlemeyi, ev işi yapmayı öğreten bebek evleri, aynı aile içinde nesilden nesile geçerek toplumsal hafızayı da aktarmayı sağlamıştır (Onur, 2010: 64-65) (Görsel 10).

Görsel 10: Bebek Evi, Prag Oyuncak Müzesi, Çek Cumhuriyeti.

19. yüzyılda Sanayi Devrimi ile anne ve baba çalışma hayatına başlamış, ekonomik durumu iyi olan ailelerin çocukları anaokuluna gönderilerek eğitici oyuncaklarla oynama fırsatı bulmuşlardır. Ekonomik durumu iyi olmayanlar da kendi oyuncaklarını yaratmak zorunda kalmışlardır. Bununla birlikte artan talepler doğrultusunda oyuncaklar seri üretim haline gelmiş, oyuncak ticareti gelişmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru önemli buluşlardan olan otomobil ve tren, oyuncak endüstrisinde ilgiyle karşılanmış, taklitleri yapılarak oyuncak dünyasına katılmıştır (Onur, 1992: 368-369).

İkinci Dünya Savaşı sonrası seri üretime olanak veren gelişmiş makine teknolojisiyle daha ucuza mal edilen plastik; metalin, ahşabın, porselenin ve selüloidin yerine geçerek oyuncak sanayisinde radikal değişikliklere yol açmıştır. Porselen bebek üretiminin ve diğer oyuncaklarda da seramiğin, metalin ve ahşabın yerini plastiğin alması, oyuncuğun malzemesinde, biçiminde ve anlamında değişiklikler meydana getirmiştir (Onur, 2010: 72). 20. yüzyıla damga vuran teknolojik gelişmeler sayesinde oyuncak sektörü yönünü Japonya'ya çevirmiş, yüzyılın sonuna doğru da pazar payını Hong Kong ve Çin'e devretmiştir (Tayar, 2014: 76).

2. Günümüzde Seramik Oyuncaklar

Tarihin erken devirlerinde çocukların eğlence aracı olarak ve yetişkin yaşamını öğrenmelerini sağlayan oyuncak üretimlerinin arasında seramikten yapılmış oyuncaklar gelmektedir. Seramik oyuncak ve oyun nesnelerinin günümüzde kullanımı çağın getirileriyle birlikte biçim ve form açısından değişikliğe uğramıştır. Günümüzde gelişen endüstri ve teknoloji olanakları, seramik oyuncak üretimini azaltmış, üretilmiş olanların da turistik anı nesnesine ya da koleksiyon nesnesine dönüşmesine sebep olmuştur. Antik dönemde üretilmiş seramik oyuncaklar, günümüzde sergilendiği müzelerin hediyelik eşya mağazalarında alanında uzman seramik sanatçıları tarafından reproduksiyonları yapılarak satışa sunulmaktadır. Böylelikle formlarına ve üretim yöntemlerine sadık kalınarak üretilen seramik oyuncak reproduksiyonları ile ilk çağlarda yaşamış çocukların yaşamlarına da köprü kurulmasını sağlayacaktır.

Seramik oyuncak reproduksiyonlarının en güzel örneklerine Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi'nin hediyelik eşya mağazasında görülmektedir. M.Ö. 3. yüzyıla uzanan eklemli el ve bacaklara sahip insan figürü şeklinde "Nevrospasta" ile M.Ö. 8 yüzyıl Boeotia adlı seramik bebekler bulunmaktadır (Görsel 11).

Görsel 11: Nevrospasta Bebek ve Boeotia Bebek, Pişmiş toprak, MÖ 3. yy, Helenistik Dönem, Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi, Yunanistan.

Seramik oyuncak üretimine günümüzde de devam eden Hindistan, Pakistan ve Afganistan'da yaşayan aileler, çocuklarının oynamaları için seramik oyuncak almakta ya da üretmektedirler. Sırsız ya da boyalı olarak üretilen seramik oyuncaklar geleneksel yöntemlerle şekillendirilmektedir (Görsel 12).

Görsel 12: Hayvan Figürlü Oyuncaklar,
Dharavi, Mumbai, Hindistan.

Dünyanın birçok ülkesinde üretilen düdükler, günümüzde de primatif özellikleri yansıtan yönleriyle üretilmeye devam etmektedir (Görsel 13-14-15). Çeşitli formlarda üretilen seramik düdükler sadece çocukların değil yetişkinlerin de ilgisini çekerek hediyelik eşya olarak satın alınmaktadır.

Görsel 13-14-15: Hayvan formunda düdükler, İspanya, Çin ve Meksika.

Oyuncak seramik ve porselen çay takımları, üretildiği ya da pazarı olduğu ülkenin geleneksel motiflerini ve kitle iletişim araçlarının popüler çizgi film kahraman karakterleri ile dekorlanarak üretilmektedir. Genellikle üretimin az maliyetli olduğu Çin’de bugün hala çocuklar için seramik mutfak eşya oyuncakları üretilip dünya pazarına sunulmaktadır (Görsel16- 17).

Görsel 16: Toymith markalı Seramik Çay Seti, Amerika.

Görsel 17: Frozen Çizgi film Karakterli Çay Seti.

Kitle iletişim araçlarında gösterilen çizgi film kahramanları çocukların ilgisini çekecek şekilde biblolarla dönüşerek mağazaların satış reyonlarında yer almaktadır (Görsel 18).

Görsel 18: Mickey Mouse Seramik Figürü.

Erken Dönemlerden beri çocukların özellikle de kız çocuklarının ilgi odağı olan bebeklerin, günümüzdeki etkisi artarak devam etmektedir. Bebek olarak üretilen oyuncakların günümüzdeki izdüşümü değiştiği anı, hatıra ya da dekoratif obje niteliği kazandığı söylenebilir. Dönemin modasından etkilenerek üretilen porselen bebekler etkileyici görünümleri ile yetişkinlerin koleksiyonlarında yerini almaktadır.

Görsel: 19-20: Marina Bychkova Porselen Bebekler.

Günümüzde yapılandırılmış ve kurgulanmış bilgisayar oyunları, sanal oyuncaklar ya da plastik malzemeden üretilerek seri üretim ürünü haline gelen oyuncaklar, çocuklar tarafından daha çok tercih edilmiştir. Günümüzde çok yoğun olmamakla beraber üretilen seramik oyuncak ve oyun nesnelерinin, oyun oynama amacından ziyade geçmişle bağ kurulması ve yetişkinlerin koleksiyonlarına katkı sağlama amaçlı üretildiği görülmektedir. İlkel oyuncakların biçimsel özelliklerine bağlı kalarak üretilen seramik oyuncaklar günümüzde müzelerde ya da mağazalarda satılan turistik anı objelerine dönüşmüştür. Bunun dışında kalan seramik oyuncaklar günümüz çocuklarının ilgisini çekecek kahramanlarla donatılarak çocuklar için çekiciliği artırılmıştır. Porselen bebekler ise tüm ihtişamları ile günümüz koşullarında sanatçılar tarafından kişiye özel ya da sanatçının ifade aracı olarak üretilip yan malzemeler ile zenginleştirilerek tasarlanmıştır.

2. 1. Seramik Sanatında Oyuncakları Konu Alarak Üretim Yapan Sanatçılardan Örnekler

Sanat ve oyun ilişkisi tarih öncesinden günümüze kadar birbirini etkileyip beslemiştir. “Sanatsal etkinlik, formları, tarzı ve işlevleri değişmez bir öze değil, çağlara ve toplumsal içeriklere göre evrilen bir oyundur.” söylemi bu durumu destekler niteliktedir (Bourriaud, 2005: 17). Sanat, çocukluk tecrübelerinin büyüklüğe aktarılmasıdır (Freud, 2014: 42). Sanatçı oyununu oluşturarak oyun içinde yaşanan devinimler, keşifler ve heyecanlar ile yolculuğa çıkar. Sanatçılar yaşadığı coğrafyadan etkilenerek, üretimlerini kendi kişisel tarihleri ve toplumsal belleğin süzgecinden geçirerek metaforlarla aktarmaktadır. Erken döneme tarihlenen seramik oyun objelerinden ve oyuncaklardan yola çıkarak günümüzde birçok sanat disiplinde üretimler yapılmaktadır. Özellikle seramiğin geçmişin hafızasını bünyesinde taşımasından dolayı seramik sanatçıları tarafından oyun kavramı ve oyuncaklar hakkında üretimler yapılmış; farklı ifade tarzları benimsenmiştir.

Çağdaş seramik sanatçılarının üretimlerinde oyun kavramı ya da oyuncaklar bazen birebir ya da farklı biçimler ve kurgulamalar ile sanat nesnesine dönüşmektedir. Antik dönemde üretilen hareketli oyuncaklar, bebekler, at biçimindeki figürler, düdükler ve çanlar günümüz seramik sanatçıları tarafından işlevsel özelliklerini kaybetmeden tekrardan yorumlanmaktadır. Bazı seramik oyuncaklar ise üretildiği coğrafyanın özelliklerini gösteren formlara dönüşerek sanatçının yeni anlatımlarını doğurmuştur. Bu bağlamda oyun ve seramik oyuncaklardan esinlenerek üretim yapan bazı sanatçı örneklerine yer verilmiştir.

Ricardo Biavatti

Büyükbabasının anlattığı masallarla büyüyen İtalyan seramik sanatçısı Biavatti, çocukluğundaki masallarla kendi hayal gücünü sentezleyerek seramiğe aktarmaktadır. Doğadan ve mitolojiden aldığı ilham ile antik dönemde görülen kuş biçimli düdükler, tekerlekli hayvan figürleri, insan formunda bebekler gibi oyuncaklara, hayal gücünün etkisi ile yeni anlamlar yükleyerek masalsı üretimler yapmaktadır (URL-1). Birbirinden farklı çalışmalarının tamamını elde şekillendirip kendi ürettiği sır ve astarlarla dekorlayıp yeni hikâyelerle yolculuğa çıkarmaktadır. Antik dönemde de çok kullanılan at figürlerine hareket unsuru olarak tekerlek ya da eklemeli ayak monte ederek düşsel karakterlerle birleştirip hem çocuklar hem de yetişkinlerin dünyasına hizmet etmektedir. Sanatçı; bulut görünümlü açık pencereleri olan çandan gelen tınılarla ya da tekerlekli atın üstünde konuşacakmış gibi duran kuştan ya da hareketli ayakları olan at figürünün üstünde duran bıyıklı adam ile mizahi bir yorumda bulunmaktadır (Görsel 21-22-23).

Görsel 21-22-23: “Little Horse”, “ A horse and his warrior”, “The enchanted tree- clay whistle, Seramik.

Maria Rubinke

Danimarkalı sanatçı insanoğlunun bilinçaltındaki kaotik durumları porselen malzemenin zarafeti ile kurgulayarak ortaya çıkarmaktadır. Rubinke'nin çalışmalarında masumiyeti ve saflığı simgeleyen bebekler, zarar görmüş, deforme edilmiş, çeşitli felaketlere uğramış, parçalanmış olarak gündelik gerçekliğin dışında betimlenmektedir (URL-2). Varoluşsal yabancılaşma, arzunun bilinçdışı yer değiştirmesi ve gerçeklik gibi konularla ilgilenen sanatçı, farklı dünyalara götürürken oyuncakın, saflığından, masumiyetinden ve eğitici fonksiyonundan yararlanır (Sülüsoğlu, 2019: 109-110). Sevimli görünen beyaz porselen bebekler, başı yarılmış, kolu kesilmiş şekilde betimlenmiştir. Sanatçı kompozisyonda vurguyu artırmak için kırmızı, siyah ve altın rengi kullanarak zıtlık yaratmaktadır. Sanatçı dehşet ve ürkütücü anları bir arada vermektedir. Porselenin

verdiği sınırlılık ve sınırsızlıklarla ile çalışmalarını şekillendirir. Yüksek derecede pişen porselen çamuru, pişme sırasında deforme olmaya yatkın olduğundan bebeklerin boyutları gerçek bebek boyutundadır. Bebeklerin büyük bir kısmı beyaz kalırken vurgulamak istediği kısımları altın ya da kırmızı renkler ile ön plana çıkarmaktadır (Görsel 24-25-26).

Görsel 24-25: ” Till the last drop” ,“ Back off” Porselen, 2012.

Görsel 26 : “Devil in disguise” Porselen, 2009.

Yayoi Kusama

Japon sanatçının sürekli kullandığı form olan balkabağına ilgisi çocukluğuna dayanmaktadır. Sanatçı, yetmiş yılı aşan uygulamalarını önemli ölçüde etkileyen balkabağını ustalıkla, kendine özgün motifleri ve organik biçimlerle içindeki çocuk çöşküsü ile ürettiğini belirtmektedir. (URL-3). Çocukluk dönemindeki mental bozukluk yüzünden gördüğü halüsinasyonlar ile her yerde çiçek ve noktalı şekiller görmesi sanat yaşamını şekillendirmiştir. Klasik Japon resmin etkisi ve takıntılı tekrarlardan oluşan çalışmaları, Japon asobi (oyun) kavramı ile ilişkilendirilip eğlenceli, yaratıcı sanat biçimlerine dönüşmektedir (Bell, 2010: 91). “Pumpkin” adlı porselen satranç takımı ile içindeki çocuğu oyuna davet ediyor hissini yaşatmaktadır (**Görsel 27-28**) .

Görsel 27-28 : “Pumpkin” Adlı satranç takımı, 2003.

Steven Allen

Steven Allen seramik ile tanışmadan önce makine uzmanı olarak çalışmaktaydı. Fakat 1985'te tanıştığı seramik ile bağıni hiç koparmadan üretimlerini halen devam ettirmektedir. Sanatçının genelde seramik tornasında şekillendirdiği büyük boyutlu çalışmaları bulunmaktadır (Görsel 29). Fakat yıllar içinde geliştirdiği tekniklerle de yaşadığı toplumdaki etkilenecek kendi kişisel tarihini oyun oynarmışçasına seramik formlarla dışarı aktarmaktadır (Görsel 30).

Görsel: 29-30 : “Solar”, “History of war”, Porselen, 2008.

Mariann Ban

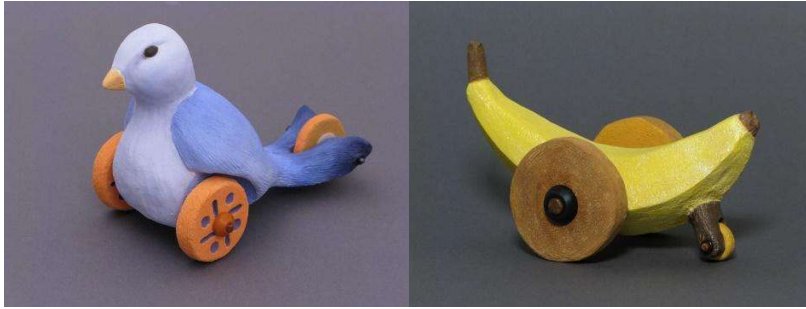
Macar asıllı seramik sanatçısı Mariann Ban, çocukluk döneminde oyuncak olmadığından dolayı çalışmalarında oyuncak bebek ve oyun objelerini ifade aracı yaparak geçmiş ile bugün arasında köprü kurmaktadır. Hareketli kuklalar ve oyuncak bebek figürlerini büyük gözlü, kalın kaşlı yaparken, çiçek ve gül desenleri ile dekorlamaktadır (İlter, 2016: 94) (Görsel 31). İnsan yaşamının en özgür, en sınır tanımadığı ve en rahat olduğu dönem olan çocukluk, Mariann Ban'ın yetişkinlikte ürettiği seramik oyuncak bebeklerle ortaya çıkmaktadır. Yaptığı her çalışmada kullandığı bebek figürleri onun çocukluğunda eksik kalan duygularının tamamlanmasını sağlar gibi görünmektedir.

Görsel: 31: Düdük, Seramik, 1990, Macaristan.

Naomi Stein

Amerikalı seramik sanatçısı uzun yıllar stop-motion (tek resimli hareket) animasyon için model yapımıcılığı yaptıktan sonra kendi atölyesinde seramik üretimlerine başlamıştır. Antik dönemde kullanılan hareket işlevli oyuncakların biçim özelliklerini kaybetmeden günümüze uyarlayarak üretimler yapmaktadır. Bunların yanı sıra çeşitli nesnelere oyun nesnesine dönüştürerek çağdaş formlar da üretmektedir. Biçim, içerik ve işlevsellik açısından antik döneme bağlı kalınarak üretilen seramik oyuncaklar, günümüz oyuncaklarında kullanılan canlı renklerle renklendirilmiştir. Sanatçının eserlerinde tekerleğin kullanımı ile günümüz çağdaş sanat formlarının sentezi izleyiciyi oyuna davet etmektedir (Görsel 32-33). Sanatçı eserlerinin her birini elde şekillendirdiği için formları tek tek üreterek özgünlüklerini korumaktadır.

Görsel 32-33: Tekerlekli Kuş ve Muz, Seramik Oyuncak Serisi, Amerika.

Tarih öncesi çağlarda üretilmeye başlanan seramik oyuncak ve oyun nesnelere biçimsel özelliklerini kaybetmeden günümüz sanatçıların sanatsal çalışmalarında esin kaynağı olduğu görülmektedir. Seramik çamurunun istenildiği gibi şekillenebilir özellikte olması sanatçıya geniş özgürlük ve ifade zenginliği vermektedir. Çağdaş seramik sanatçıların bazıları kendini ifade etme konusunda çıkış noktası olarak çocukluk, oyuncak ve oyun kavramlarından yola çıkarak üretimler

yapmaktadır. Tarihin erken devirlerinden itibaren üretilmiş seramik oyun nesnelere ve oyuncaklar yeni arayışlar içinde olan günümüz seramik sanatçıları tarafından biçim ve içerik açısından esinlenip kendi anlatım dillerinde sanatsal nesnelere dönüşmüştür.

Sonuç

Endüstri çağı ile değişim sürecine giren gündelik yaşam ve nesnelere, 21. yüzyıl ile yeni dünya düzeninde köklü değişimlerin etkisi altındadır. Çağın getirdiği hız ve çokluk kavramları, insanı doğadan koparmış ve yaşamak zorunda olduğu sistemin içine almıştır. Düzenin sunduğu toplumsal ve kültürel farklılıklar çocukluk imgesinin ve çocuğun dilini oluşturan oyun nesnesinde ve oyuncakta birtakım değişikliklere neden olmuştur. Kitle iletişim araçlarının oluşturduğu etki ile günümüz oyuncakları, sanayi ürünü haline gelmiş ve biricikliğini yitirerek tüketim nesnesine dönüşmüştür.

Günümüze kadar ulaşılmış tarihin erken dönem oyuncaklarından olan seramik oyuncaklar, bugün sergilendiği müzelerde, tarihe tanıklık ederek geçmişte yaşamış çocuklarla, değişmeyen oyun algısının bağlantısını kurmaktadır. Seramik oyuncaklarının günümüzde oyunun aracı olarak yaygın bir şekilde kullanılmadığı, birçoğunun üretilme amaçlarının ise turistik anı nesnesi ve koleksiyon olarak arşivlendiği görülmektedir.

Tarihin erken devirlerinde seramik, (malzeme) oyun nesnesi yapımında ya da oyuncakın kendisi olma durumunda kullanılmıştır. Fakat seramik oyun nesnelere ve oyuncaklarının kırılabilirliği nedeniyle çocuklara zarar verebileceği için günümüzde aileler tarafından tercih edilmemektedir. Söz konusu malzemenin günümüzde çok fazla tercih edilmemesinin diğer bir nedeni de plastik malzemenin hafifliğinin seramikte olmamasıdır. Bunun yanı sıra seramik çamurunun oyun etkinliklerinde kullanılması çocukların gelişimine ve yaratıcılıklarına katkısı olduğu okullarda verilen eğitimlerden anlaşılmaktadır.

İlk dönem seramik oyuncaklarının biçimsel özellikleri ve içerikleri günümüz seramik sanatçılarına ilham vermektedir. Seramik sanatçıları kimi zaman konu olarak oyun kavramını ele alırken kimi zaman da ürettikleri sanat nesnesini oyuncakla dönüşmektedir. Topaçlar, düdüklere, bebek figürleri, hareketli arabalar, at biçimli figürler biçimsel özellikleri baz alınarak antik dönemin oyuncakları günümüze uyarlanarak tıpkı çocuklarda olduğu gibi sanatçıların duygu ve düşüncelerinin dilini oluşturmuşlardır.

Erken dönemde insan yaşamını kolaylaştıran pek çok fonksiyonel ürünlerin üretiminde olduğu gibi oyuncak üretiminde kullanılan seramik çamuru, geçmişin çocukları bugünün sanatçıları tarafından günümüzde usta ellerde şekil almaya devam etmektedir. Son zamanlarda toplumdaki doğal yaşama dönüşün benimsemesi doğrultusunda seramiğin de doğal bir malzeme olması nedeniyle toplumdaki hak ettiği yerini almasının yanı sıra, çocukların oyunlarında plastik gibi materyallerden yapılmış oyuncakların yanında seramik çamurunun daha çok yer alması umulmaktadır.

Kaynakça

- BELL, D. (2010). “The Beautiful Stars At Night’: The Glittering Artistic World Of Yayoi Kusama”. *New Zealand Journal of Asian Studies* 12, 2, 81-106.
- BOURRIAUD, Nicolas (2005). *İlişkisel Estetik*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- FREUD, S. (2014). *Mutlu Olma İhtimalimiz* (çev.M.Fırat). İstanbul : Zeplin Kitap.
- HAKAN, E. (2012). “Oyuncak Türü Olarak Pişmiş Düdükler”. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 74-90.
- HELJEKKA, K. (2008). “Toy Stories, Design, Play, Display, Adult Experience with Designer Toys”. *The Nordic Conference on Experience*.
- İLTER, E. G. (2016). “Seramik Sanatının Bir Etkileşim Aracı Olarak Oyun ve Oyuncak Bağlamında Değerlendirilmesi ve Yeni Önermeler”. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- ONUR, B. (1992). “Tarih Boyunca Oyunlar Ve Oyuncaklar”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 365-386.
- ONUR, B. (2010). *Oyuncaklı Dünya Oyuncakın Topumsal Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- ORMANLIOĞLU, M. U. (2013). *Niçin Oyun? Çocuğun Gelişiminde ve Çocuğu Tanımada Oyunun Önemi*. İstanbul: İdeal Kültür ve Yayınları.
- SELVİ-BENER, S. (2016). *Oyun ve Oyuncaklar*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- SÜLÜŞOĞLU, G.B. (2019) “Seramik Sanatında Bilinçdışı Anlatım”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- TAYAR, Parandis J. (2014). “Tarihsel Süreçte Seramik Oyuncaklar ve Günümüzdeki Anlam ve İşlevi”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.
- URL- 1 : BRUNELLI, M. (2003, Maggio - Giugno). <https://associazioni.comune.fe.it/>. (E. T.: 14.04.2020)
- URL-2: <https://martinasbaek.com/artists/maria-rubin/> (E.T.: 20.04.2020)
- URL-3: RICHMAN-ABDOU, K. (2019). <https://mymodernmet.com/>.(E.T.: 22.04.2020)
- YARAŞ AHMET, Y. C. (2010). “Antik Çağ'da Oyuncaklar ve Günümüze Yansıması”. *Günümüzde Çocuk Oyunlarında Ve Oyuncaklarında Yaşanan Değişimler Sempozyumu*, 61-74.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1: Domuz Şeklinde Çingirak. Helenistik Dönem, MÖ 3-1. yy, Metropolitan Sanat Müzesi.

<https://arkeofili.com/antik-dunyadan-gunumuze-ulasmis-19-oyuncak/> E.T.: 06.04.2020

Görsel 2: Kilden yapılmış topaç, MÖ 5. yy, Antik Yunan Dönemine ait, Atina Milli Arkeoloji Müzesi.

<https://arkeofili.com/antik-dunyadan-gunumuze-ulasmis-19-oyuncak/> E.T.: 06.04.2020

- Görsel 3:** Yoyo Oynayan Bir Erkek Çocuk, M.Ö.440, Antik Yunan Klasik Dönem Berlin Antik Koleksiyonu Almanya <https://arkeofili.com/antik-dunyadan-gunumuz-ulasmis-19-oyuncak/> E.T.: 06.04.2020
- Görsel 4:** Koç Biçimli Düdük, SadberkHanım Müzesi, 2013
- Görsel 5:** Bebek Louvre Müzesi M.Ö. 700, Louvre Müzesi
<https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/bell-idol> E.T.: 17.05.2020
- Görsel 6:** Hareketli Bebek, Pişmiş Toprak, M.Ö. 500, Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi, Yunanistan, Melike Saygı Arşiv, 2016
- Görsel 7:** Süvari figürleri, Louvre Müzesi, MÖ 7.yy, Fransa, Melike Saygı Arşiv, 2017
- Görsel 8:** At Arabası, Pişmiş Toprak, M.Ö. 3000-2500, Pakistan
<https://www.brooklynmuseum.org/opencollection/objects/47279> E.T.: 12.04.2020
- Görsel 9:** Tüp şeklinde bebekler, Pişmiş Toprak, 14.yy Nürnberg Müzesi, Almanya
<http://www.larsdatter.com/toys.htm> E.T.: 12.04.2020
- Görsel 10:** Bebek Evi, Prag Oyuncak Müzesi Çek Cumhuriyeti, Melike Saygı, 2016
- Görsel 11:** Nevrospasta Bebek ve Boeotia Bebek, Pişmiş toprak, MÖ 3. yy, Helenistik Dönem, Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi, Yunanistan
https://www.greekshops.com/Ancient-Greek-Replicas/Ancient-Greek-Toys/Corinthian-Doll-replica-Nevrospastos-National-Museum-of-Athens.html?pd=AG011_doll1&ug=225 E.T.: 13.04.2020
- Görsel 12:** Hayvan Figürlü Oyuncaklar, Dharavi, Mumbai Hindistan https://issuu.com/kachumpa/docs/tanya-mathew_pottery-craft-of-mumbai E.T.: 13.04.2020
- Görsel 13-14-15:** Hayvan formunda düdüklü, İspanya, Çin ve Meksika
<https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/man-on-horseback-terracotta-whistle-made-in-seville-spain-news-photo/521176709> E.T.: 14.04.2020
https://www.yvrmaster.com/index.php?main_page=product_info&products_id=135894 E.T.: 17.05.2020
https://www.mexicolore.co.uk/images-8/874_01_2.jpg E.T.: 17.05.2020
- Görsel 16:** Toymith markalı Seramik Çay Seti (Amerika) <https://www.toymith.com/> E.T.: 14.04.2020
- Görsel 17:** Frozen Çizgi film Karakterli Çay Seti <https://www.flipkart.com/> E.T.: 14.04.2020
- Görsel 18 :** Mickey Mouse Seramik Figürü, <http://httpsomics.ha.com/> E.T.: 14.04.2020
- Görsel: 19-20:** Marina Bychkova Porselen Bebekler, <http://www.enchanteddoll.com/> E.T.: 28.04.2020
- Görsel 21-22-23:** “Little Horse”, “ A horse and his warrior”, “The enchanted tre- clay whistle, Seramik. <https://galerijamak.com/> <https://www.thatsarte.com/> E.T.: 14.04.2020
- Görsel 24-25:** “ Till the last drop” ,“ Back off” Porselen, 2012. E.T.: 21.04.2020
- Görsel 26 :** “Devil in disguise” Porselen, 2009, <https://mariarubinke.com/> E.T.: 21.04.2020
- Görsel 27-28 :**“Pumpkin” Adlı satranç takımı, 2003 <https://www.playart.org/> E.T.: 21.04.2020
- Görsel: 29-30 :** “Solar”, “History of war”, Porselen, 2008
<https://www.smaartstudio.com/>, <https://www.artslant.com/global/artists/show/50482-steven-allen?page=1&tab=ARTWORKS> E.T.: 05.09.2020
- Görsel: 31:** Düdük, Seramik, 1990, Macaristan <https://gilbertgarage.wordpress.com/kesckemet-hungary/mariann-ban/> E.T.: 12.04.2020
- Görsel 32-33:** Tekerlekli Kuş ve Muz, Seramik Oyuncak Serisi, Amerika <http://www.naomisteincooper.com/> E.T.: 21.04.2020